

Vakıflar Dergisi

Yıl: Aralık 2020 • Sayı: 54

Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: Aralık 2020 - Sayı: 54 - Hakemli Dergidir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.
Vakıflar Dergisi TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı ve EBSCO veritabanı tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Burhan ERSOY

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editör

Hüseyin ÇINAR

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Teknik Editör

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof.Dr. Hüseyin ÇINAR	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT	Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mehmet ÖZ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ	Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ	Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Abide DOĞAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID	Macar Bilimler Akademisi
Prof.Dr. Abdullah EKİNCİ	Harran Üniversitesi
Prof.Dr. Özer ERGENÇ	Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Suraiya FAROQHI	İbn Haldun Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Mahmut KAYA	İstanbul Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Yunus KOÇ	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI	MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KERMEİ ÜNAL	Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Aşıl TÜKEL YAVUZ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Bahaeddin YEDİİLDİZ	Hacattepe Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Musa YILDIZ	Gazi Üniversitesi
Dr.Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY	Birmingham Üniversitesi (Emekli)
Evangeila BALTA	Ulusal Yunan Araştırma Vakıf/ Yunanistan

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki mesuliyeti yazarına aittir.

Yazışma Adresi

T.C.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı

Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı No.:10 06050 Ulus / Ankara / Türkiye

Tel: (0312) 509 60 00 - Faks: (0312) 324 47 22

e-posta: vakiflardergisi@vqm.gov.tr • web: www.vqm.gov.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/vakiflar

İÇİNDEKİLER / CONTENT

XIII. Asırdan Günümüze Sivas'ta Bir Rum Abdal: Şeyh Erzurumî ve Zaviyesi 9	9
A Rumelian Abdal in Sivas from the 13th Century to the Present: Sheikh Erzurumî and His Lodge	
Saim Savaş - Pınar Savaş	
Hatunsaray-Şeyh Şibli Zaviyesi'ne Dair Yeni Bir Kaynak: Karamanoğlu I. Süleyman Bey'in Vakfiyesi29	29
A New Source About Hatunsaray-Sheikh Shibli Zawiya: Waqfiyya of Karamanoglu Suleiman I	
Ayşe Değerli - Yusuf Küçükdağ	
Ömer Paşa Ve Elmalı'daki Vakfı Üzerine Bazı Tespitler41	41
Some Observations on Ömer Pasha and His Waqf in Elmalı	
Hatice Durgun	
Hamid-ili'nde Ulaşım Sistemi ve Zaviyeler59	59
Transportation System and Zaviyahs in Hamid-ili	
İlker Yiğit	
XVI-XVIII. Yüzyıllarda Üsküp ve Manastır'da Kurulan Sıbyan Mektebi Vakıfları87	87
Waqfs Established for the Primary School in Skopje and Bitola in the XVI-XVIIIth Centuries	
Mumin Omerov	
Mevlâna'nın Torunlarından Pir Hüseyin Efendi'nin Hayatı ve Vakıfları99	99
The Life and Waqfs of Pir Hüseyin Efendi, One of Mevlâna's Grandsons	
Hamit Şafakcı	
Manisa'daki Hâtûniye, Sultâniye ve Murâdiye Külliyelerinin 1764-1765 Tarihli Tamirâtları113	113
The Repairs of Hâtûniye, Sultâniye and Murâdiye Complexes in Manisa Dated 1764-1765	
Ertan Gökmen	
19. Yüzyılda Osmanlı Vakıf Tarım İşletmeleri (Edremid, Kemeredremid, Ayvalık ve Ayvacık Örneği)139	139
Ottoman Waqf Agricultural Enterprises Structure and Problems in the 19th Century: (Example of Edremid, Kemeredremid, Ayvalık, Ayvacık)	
Nihal Cihan Temizer - Said Öztürk	
Mazbut Vakıfların Günümüz Hayır Hizmetleri161	161
Contemporary Philanthropic Services of Mazbut Waqfs	
Eyüp Sabri Kala	
Amasya Kumacık Hamamının İlk İnşasındaki Planına Dair Bir Değerlendirme185	185
An Evaluation of the First Construction Plan of Amasya Kumacık Bath	
Sibel Yazar	
Kastamonu Turnalı Camii'nde Candaroğulları Ve Osmanlılar Zamanına Ait Yeni Bulunmuş Vakıf Hatim Cüzleri201	201
The New-Found Koranic Waqf Fascicules from the Candarids and the Ottoman Periods in Turnali Mosque of Kastamonu	
Cevdet Yakupoğlu - Namiq Musalı	
Kocaeli Hereke Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'ndeki Hümâyûn Camii235	235
Imperial Mosque in Kocaeli Hereke Weaving Factory	
Saliha Tanık	
Yunt Dağı Karakılınçlı Köyü Camii'nde Yazının Bezeme Unsuru Olarak Kullanımı ve Yapının Mimari Analizi257	257
The Use of Script as Decoration Element in Yunt Mountain Karakılınçlı Village Mosque and Architectural Analysis of The Structure	
Ramazan Uykur	
Kitâbiyât / Book Review283	283
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv Rehberi284	284
Yılmaz Kurt	
Balat ve Çine Vakıfları286	286
Hasan Demirtaş	
Vefayât / Obituary289	289
Kendi Dünyasında Bir Seyyah, Sanat Tarihinin İzinde Bir Hoca: Mehmet Fatih Müderrisoğlu	
Mehmet Kurtoğlu - Faruk Bürkük	
Mehmet Çetin'in Ardından.....299	299
Murat Yılmaz	

Ömer Paşa Ve Elmalı'daki Vakfı Üzerine Bazı Tespitler*

Hatice Durgun**

Öz

Osmanlı Devleti'nin, 1593-1618 yılları arasında Avusturya ve İran'a karşı girmiş olduğu uzun savaşlar sırasında, dışarıda sınırların güvenliğini sağlamaya çalışması bir yana, memleket dâhilinde ortalığı adeta kasıp kavuran ve önü alınamaz bir hale geldiği için Osmanlı'yı Avusturya ile barış yapmaya zorlayan Celali isyanlarının, devleti ve halkı düşürdüğü durum birçok Osmanlı tarihçisi tarafından tekrarlanmaya gelmiştir.

Makalenin konusunu oluşturan Ömer Paşa, memlekette yaşanan bu Celali bunalımı sırasında eşkiyaları ortadan kaldırmak için büyük bir mücadele verdiği gibi, Teke Sancağının Elmalı Kazasına, Oktay Aslanapa'ya göre "Osmanlı mimarisinin Sultan Ahmet Camii'nden önceki ara devrin en önemli eserini oluşturan" gösterişli bir cami yaptırmıştır. Memlekette ciddi yağma ve tahribatın görüldüğü Celali isyanları sırasında Ömer Paşa'nın, bir taşra kasabası olan Elmalı'ya yörenin, hatta Güneybatı Anadolu'nun en güzel camisini inşa ettirmesi, "Neden Elmalı?" sorusunu akla getirdiği gibi onun kimliği konusunda da merak uyandırmaktadır.

Çalışmada, Ömer Paşa'nın kim olduğu ve bir cami inşası için neden Elmalı'yı tercih ettiği, Osmanlı arşiv kayıtları ile dönemin kaynakları ele alınarak aktarılmaya çalışılmış, ayrıca çoğu zaman tartışmalara sebep olan Elmalı'daki vakfı hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Elmalı, Ketenci Ömer Paşa, Ömer Ağa, Ömer Paşa Camii

Some Observations on Ömer Pasha and His Waqf in Elmalı

Abstract

During the long wars of Ottoman State against Austria and Iran between 1593 and 1618, aside from attempting to secure the borders outside, the Celali revolts terrorized the country inside, became uncontrollable and forced Ottoman State to make peace with Austria. The situation in which this rebellion brought the state and the people has been repeatedly referred by many Ottoman historians.

The subject of this article, Ömer Pasha, while struggling to eliminate the rebels during Celali crisis in the country, he had a magnificent mosque built in the Elmalı District of Teke Sanjak which according to Oktay Aslanapa constitutes the most important work of the intermediate period before the Sultan Ahmet Mosque. During the Celali revolts in which there was serious looting and destruction in the country, the fact that Ömer Pasha had the most beautiful mosque built in Elmalı region, a provincial town, even in whole Southwest Anatolia, brought to mind the question of "why Elmalı" and aroused curiosity about his identity.

In this study, it is attempted to investigate who Ömer Pasha was and why he preferred Elmalı for the construction of a mosque based on the Ottoman Archive records and various other sources of that period. In addition, elaborations are made about his waqf in Elmalı, which often causes controversy. In this study, it is attempted to convey who the Ömer Pasha was and why he preferred Elmalı for the construction of a mosque based on the Ottoman Archive records and the sources of the period. In addition, evaluations are made about his waqf in Elmalı, which often causes controversy.

Keywords: Elmalı, Ketenci Ömer Pasha, Ömer Agha, Ömer Paşa Mosque.

* DOI: 10.16971/vakiflar.682872

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Ocak 2020 / January 2020

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Mayıs 2020 / May 2020

** Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; haticecetin@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0813-5236

Çavuşbaşı Ömer Ağa

Celali isyanlarının hızla tırmandığı bir sırada Elmalı'da, mimari açıdan yörenin en güzel camiini yaptıran Ömer Paşa, saraydan çıkararak beylerbeyliğine kadar yükselmiş ve III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed, I. Mustafa, II. Osman, IV. Murad olmak üzere birçok Osmanlı sultanının saltanatı süresince çeşitli devlet hizmetlerinde bulunmuştur. Mehmed Süreyya'ya (1996: 1326) göre Ketenci Ömer Paşa aslen Manavgatlı olup kapı ağalığından çavuşbaşıliğa terfi etmiştir. Nereli olduğu konusunda daha kapsamlı, sahih bir bilgiye ulaşamadığımız Ömer Çavuş, Topçular Katibi Abdülkadir Efendi'ye göre Tophanelidir (Topçular Kâtibi, 2003 (I): 104). Babası Ali Bey olan Ömer Paşa'nın, 1648 yılında Anadolu Beylerbeyliğine tayin edilen Mehmed Paşa adında bir oğlu bulunmaktadır (Katip Çelebi, 2007 (I): 1042).¹ Ömer Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa'dan sonraki ahfadı, Mehmed Paşa oğlu Ali Bey, onun oğlu Mehmed Bey ve son olarak onun da oğlu Ömer Bey'dir. Ömer Bey'den sonra ailenin erkek evladı kalmamıştır. Ayrıca Ömer Paşa'nın Ali Bey adında bir de erkek kardeşi vardır. Ali Bey'den devam eden soy ise oğlu İbrahim Bey, onun oğlu Abdülkadir Bey ve onun da oğlu Seyyid İbrahim Bey ile sonlanmaktadır (BOA.C. EV., 407/20619).

Ömer Ağa/Çavuş, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde sarayda önemli bir mevkie sahip olan Kapı Ağası Gazanfer Ağa'nın çıraklığını yapmış ve Gazanfer Ağa'nın vekili olarak çeşitli alım-satım işleriyle de ilgilenmiştir.² Çaşnigir Mehmed Ağa'nın Eylül 1594 tarihinde matbah-ı âmire eminliğinden alınarak hapsedilmesinin ardından bu vazifeye atanmış ve kendisinden önce matbah-ı âmirede görülen türlü bidatleri ve israfı ortadan kaldırarak buraya bir çekidüzen vermiştir (Selânikî, 1999 (I): 387).

Matbah Emni Ömer Ağa, 8 Ekim 1596 tarihinde Çavuşbaşı olarak tayin edilmiş ve 2 yıl 2 ay bu görevi ifa ettikten sonra 10-19 Kasım 1598 tarihinde azledilene kadar (Uluskan, 1998: Ekler 2) kendisine verilen birçok devlet hizmetini yerine getirmiştir. Ömer Ağa, 1596 yılı Ekim ayında çavuşbaşıliğa tayin edilirken ismi belirtilmeyen kardeşinin de matbah-ı âmire hizmetinde bulunduğu kaydedilmiştir (Selânikî, 1999 (II): 632). Yukarıdaki şecereye göre bu zat Ali Bey olmalıdır.

Elmalı'da çevresine göre oldukça gösterişli bir cami inşa ettiren Saray Çavuşu Ömer Ağa'nın Teke sancağı ile bağı, bu yörede kendisine tahsis edilen zeamet gelirlerinden ileri gelmektedir. Nitekim 15 Mart 1595 tarihinde Teke, Kütahya, Ardahan ve Erzurum sancaklarında 114.916 akçelik zeamete mutasarrıf olup saray çavuşluğuyla matbah-ı âmire emni olarak zeametine 35.000 akçelik hisse ilave edilmiş ve geliri 149.916 akçeye çıkarılmıştır.³ Haliyle Ömer Ağa'nın gelirleri, çavuşbaşı olduğu dönemde daha da artmış olmalıdır. Zira çavuşbaşılardan maaşlarından (yıllık 25.200 akçe) ayrı arpalık tımar ve zeamet gelirleri ile kendilerine mahsus ve eskiden beri verilmesi âdet olmuş Halep vilayeti avarızından 1.000 kuruşluk gelirleri mevcuttur (Uluskan, 1998: 57-59). Çavuşbaşılardan oldukça iyi denebilecek bir gelirlerinin olduğu, Ömer Ağa'nın 5 Ekim 1597 tarihinde Teke sancağının Elmalı kazasına, Müslümanların camiye ihtiyaçları olduğunu söyleyerek kendi malından bir cami yaptırmak istemesinden de anlaşılmalıdır (BOA., A.R-SK.d., 1474: 262; Uluskan, 1998: 60).

Padişah tarafından tayin edilen çavuşbaşılardan, kanunlara vâkıf olması, vazifesinde ehil ve bilgili olması önemli bir tercih sebebi olmuştur (Uluskan, 1998: 13). Bu nedenle daha önce aldığı vazifelerde yeteneğini ispatlamış olan Ömer Ağa'nın, çavuşbaşı olarak hizmet ettiği dönemlerde de kendisine tevdi edilen

- 1 Sabık Anadolu Beylerbeyi Mehmed Paşa bin Ömer Paşa hakkında 10 Mayıs 1649 yılında açılan bir borç davası için bk. Recep vd. (2011: 213-214). Mehmed Süreyya (1996: 1060) Ketencizade Mehmed Paşa'nın Katircioğlu Mehmed Paşa mukabelesinde şehit olduğunu yazar.
- 2 24 Haziran 1591 ile 28 Temmuz 1592 tarihleri arasında Gazanfer Ağa'nın vekili olarak alış-veriş işlemlerini yürüten Ali oğlu Ömer Ağa, 12 Ekim 1597 tarihinde Çavuşbaşı rütbesiyle yine Gazanfer Ağa'nın vekilliğini yapmıştır (Erbil, 2019: 62-64).
- 3 Dergah-ı âlf çavuşlarının Hamid ve Teke sancaklarındaki zeametlerini gösteren bir deftere göre H. 1008/ M. 1599-1606 tarihleri arasında Teke sancağında dergâh-ı âlf çavuşlarına ait 23 zeamet yer almakta ve bu zeametlerin sancağa ait gelirlerden 685.985 akçelik bir geliri ihtiva ettiği anlaşılmalıdır. Bk. Armağan (1996: 142, 150).

görevleri hakkıyla yerine getirdiği görülmektedir. Eğri Seferi'ne katılanlar arasında yer alan Çavuşbaşı Ömer Ağa, Haçova Meydan Muharebesi'nin ardından Veziriazam İbrahim Paşa'nın azledilmesi ve yerine savaşın kazanılmasında büyük bir rolü olan Cigalazâde Sinan Paşa'nın veziriazam tayin edilmesiyle, bu sırada yaşanan birtakım görev değişimleri esnasında çavuşbaşılıktan azledilmiştir (Esir, 2008: 186). Çok geçmeden Valide Safiye Sultan'ın, dönüş yolundaki oğlu Sultan III. Mehmed'e göndermiş olduğu mektup, üst kademedeki atamaları yeniden değiştirmiştir. Böylece tekrar çavuşbaşı olarak görülen Ketenci Ömer Ağa, padişah fermanıyla sadaret mührünü Cigalazâde Sinan Paşa'dan alarak eski veziriazam İbrahim Paşa'ya teslim etmiştir. Mazul veziriazam Akşehir'e sürgüne gönderilirken İbrahim Paşa'nın azlinde rolü olan Hoca Sadeddin Efendi de padişah hocalığından alınarak bundan sonra ulema ve devlet işlerine müdahale etmesi yasaklanmıştır (Naima, 2007 (I): 123; Hasan Beyzâde, 2004 (III): 545; Selânikî, 1999 (II): 649; Katip Çelebi, 2007 (I): 320; Peçevi, 1981 (II): 192). Bu olaylar örgüsünden Ömer Ağa'nın, devlet işlerinde etkin bir şahsiyet olan Valide Sultan taraftarı olduğu veya bu cenaha yakın durduğu söylenebilir. Ömer Ağa'nın sarayda Çavuşbaşı olduğu dönemde vazifesinin bir parçası olan; yüksek rütbeli devlet görevlilerinin tutuklanması, hapsedilmesi, katli ile mallarının hazineye nakli gibi emirleri yerine getirdiği görülmektedir (Uluskan, 1998: 34-37). Örneğin 7 Nisan 1597 tarihinde Sivas beylerbeyliğinden azledilen Mahmud Paşa'nın yapmış olduğu zulümler hakkında, kadıların ortak şikayette bulunmaları dolayısıyla Yedikule'de hapsedilmesine ilişkin emir, Çavuşbaşı Ömer Ağa tarafından yerine getirilmiştir (Selânikî, 1999 (II): 678).

Bir başka örnek, Şam vilayeti Safed sancağı alaybeyi olan Derviş Bey'in azliyle gerçekleşen olaydır. Derviş Bey, yerine tayin edilen Divane Ali Bey'le çatışmaya girmiş, halkın şikayetleri üzerine Çavuşbaşı Ömer Ağa'ya Derviş Bey'in katledilmesi ferman buyrulmuştur. Haziran 1597 tarihinde Derviş Bey'i evinde yakalayan Ömer Ağa, onu iskele kapısında astırmış, mallarını da müsadere ettirmiştir. Nisan 1598'de azledilen Sadrazam Hasan Paşa'nın Yedikule'de hapsedilerek mallarının hazineye nakli ve evinin mühürlenmesi işlemi, yine Çavuşbaşı Ömer Ağa tarafından gerçekleştirilmiştir (Selânikî, 1999 (II): 688, 734). Özetle Ömer Ağa, beylerbeyi olarak atanmadan önce kendisine verilen ve vazifesinin gerektirdiği tüm yükümlülükleri yerine getirmeye özen göstermiştir denilebilir.

Beylerbeyi Ömer Paşa

Terfi eden çavuşbaşılar, 16. yüzyılda ağa zümresi içerisindeki mirahurluk ve kapıcıbaşılık gibi görevlere ya da sancakbeyliğine getirilirken, 17. yüzyılda çavuşbaşılardan beylerbeylik, vezirlik hatta sadrazamlık makamına yükselenler görülmüştür (Uluskan, 1998: 17). Çavuşbaşılıktan sonra beylerbeyliğe terfi edenlerden biri de Ömer Paşa'dır. Ancak aynı dönemde yaşamış birçok Ömer Paşa'nın mevcudiyeti⁴ ve bahse konu Ömer Paşa'yı diğerlerinden ayıran "Ketenci" lakabının çoğu defa kullanılmaması çalışmamızda bir hayli zorluk yaşamamıza neden olmuştur.

Mehmed Süreyya'nın (1996: 1326) çavuşbaşılıktan azledildikten sonra beylerbeyi olduğunu belirttiği Ömer Paşa, Anadolu'da büyük çaplı bir Celalî ayaklanması olan Karayazıcı isyanının çıktığı sırada ilk olarak Erzurum beylerbeyliğinde (10 Aralık 1599) görülmektedir (Selânikî, 1999 (II): 839).⁵ Ardından 1603 yılında Diyarbakır beylerbeyliğine tayin edilen Ömer Paşa, Erzurum'da olduğu gibi Diyarbakır beylerbey-

4 Şehrizol Beylerbeyi Ömer Paşa (BOA., A.RSK.d., 1477: 8); Sabika Basra Beylerbeyi Ömer Paşa (BOA., AE.SAMD.I., 4/345); 1607 yılında Maraş eski Beylerbeyi Ömer Paşa (İşbilir, 1996: 68).

5 Bu sırada seferde bulunan Erzurum Beylerbeyi Ömer Paşa'nın mütesellimi olduğunu iddia eden ve Erzurum'da çeşitli yağma ile katil olayına karışan sipahi zorbalarından Kara Murad, Ömer Paşa'nın müsellimi olan Ali Ağaoğlu Mahmud Bey'i idam ettirip malını yağmalamıştır. Balıkesir taraflarına kaçan Kara Murad yakalanarak idam edilmiştir (Akdağ, 2019: 369). Ömer Paşa 1600 yılında hala Erzurum beylerbeyidir (BOA., AE.SMMD.III., 1/21).

liği sırasında da Celali isyanlarının bertaraf edilmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Nitekim 28 Haziran 1603 tarihinde Diyarbakır eyaletinde zeamet tasarruf eden Dergâh-ı âlî müteferrika ve çavuşlarının Celalî seferine katılmaları için emirname gönderilmesini rica eden bir arizayı İstanbul'a göndermiştir (BOA., İE.DH., 6/617). Ömer Paşa, 11 ay Diyarbakır beylerbeyliği yaptıktan sonra (Yılmazçelik, 2000: 244), aynı yıl Celalî isyanlarıyla sarsılan Karaman beylerbeyliğine atanmıştır.

Mustafa Akdağ'a (2019: 396) göre Vezir Nuh Paşa ile Celalî seferine memur olan Karaman Beylerbeyi Ömer Paşa, vazifesinin tam aksine 1603 yılında Niğde dolaylarında eşkıyalık yapan Nefesoğlu'na yardımcı kuvvetler vermiş, böylece Nefesoğlu eşkıyalık ve yağma faaliyetlerini daha da arttırmıştır. Halkın şikayeti üzerine 1603 Temmuz'undan sonra Nuh Paşa yerine Vezir Nasuh Paşa Celalî Serdarı tayin edilmiş ve eşkıyanın hakkından gelmesi bildirilmişken, yağmaya ortak olan Ömer Paşa'ya hiçbir ceza verilmemiştir. Akdağ (2019: 397) burada, Ömer Paşa'nın gerçekte celalilerle mücadele edip etmediğini sorguladıktan sonra, onun başındaki kalabalık sekban ve sipah zorbalarıyla, aynı celaliler gibi, her fırsatta ahalinin mallarını ve paralarını yağma ederek, ağır salmalar toplayarak, reyanın topraklarını terk etmelerine veya silahlanıp celalilere karışmalarına neden olduğu tespitinde bulunur. Lakin değil halkın, merkezin bile kimin celalî kimin devlet memuru olduğunu çoğu zaman ayıramadığı bir dönemde, celalilerle mücadele görevi verilen bir paşa hakkında bu tarz söylentilerin çıkması gayet tabiidir. Diğer taraftan celalilerle mücadele sırasında Ömer Paşa'nın, adet olduğu üzere kalabalık kapı halkını beslemek zorunda olması nedeniyle, ahaliye haddinden fazla yüklenmiş olabileceği de düşünülebilir.⁶

İlginç olan celalilere destek verdiği düşünülen Ömer Paşa'nın ilerleyen yıllarda hala beylerbeyliği vazifesini icra ediyor olması, hatta yine celalilerle mücadelede görevlendirilmesidir. Daha da ilginç Ömer Paşa'nın celalilere karşı yürüttüğü başarılı mücadelenin, Sarayın övgüsüne mazhar olmasıdır.⁷

Karaman Beylerbeyi Ömer Paşa, ilerleyen yıllarda da celaliler ve eşkıyalarla mücadeleye devam etmiştir. Nitekim 19 Mart 1605 tarihinde gönderilen bir emirde kendisinden, Niğde ve Ereğli taraflarında köyleri basıp zorbalık yapan kimi eşkıyanın yakalanması istenmiştir (Demir, 2008: 143; Keleş, 2011: 144). Yine 17 Nisan 1605'te Kayseri'de celalilerle işbirliği yaparak ahaliye türlü eziyetler eden, sahte evrak ve mühür ile diğer tımar tevcihlerini ve gelirlerini ele geçirmeye çalışan Bekir Çavuşoğlu lakaplı Fazlullah'ın, derhal yakalanarak gereken cezanın verilmesi emredilirken (BOA., A.DVNS.MHM.d., 75/61; Demirtaş, 2018: 34); İbradı ve Manavgat taraflarında eşkıyalık yapan Teke Karahisar'ından Ahioğlu'nun da hakkından gelmesi istenmiştir (BOA., A.DVNS.MHM.d., 76/352).

Devlet celalilerle mücadele ettiği sırada Macaristan üzerine seferlerle de meşguldü. Haliyle bu vaziyet devletin askeri gücünü bölerken, iki cephede de beklenen performansın sergilenememesi sonucunu doğurmuştu. Bu dönemde Ömer Paşa Karaman beylerbeyliği görevini sürdürürken vilayet askerleri ile Engürüs (Macaristan-Belgrad) seferine gitmek üzere emir almış ve gerekli hazırlıkları yaparak yola çıkmak üzereyken vazife yaptığı eyaletin bir başkasına verildiğini duymuştur. Bu konudaki hayal kırıklığını İstanbul'a bildiren Ömer Paşa'ya, söz konusu beylerbeyliğin kimseye verilmediği ve bilfiil kendisi üzerinde olduğu iletilerek sefer için acilen yola çıkması ve serdardan önce Belgrad'da hazır bulunması istenmiştir (Keleş, 2011: 189). Eyalet dahilindeki eşkıyalık olayları uzun sürdüğünden Mayıs ve Haziran aylarında tekrar gönderilen emirlerle, derhal eyalet askerleriyle Engürüs seferi için Belgrad'a yetişmesi bildirilmiştir (BOA., A.DVNS.MHM.d., 77/151).

6 Celali isyanlarının ortaya çıkıp genişlemesi, halkın bu isyanlar sırasındaki vaziyeti ve mücadeleleri, hükümetin almaya çalıştığı önlemler hakkında daha kapsamlı bilgi için bk. Akdağ (1946: 23-37; 1958: 53-107).

7 Karaman'a asker sürmekle görevli Kapıcıbaşı Sefer'in saraya gönderdiği mektupta Ömer Paşa'nın eyaleti eşkıyadan korumak ve kurtarmak için canla başla çalıştığı belirtilirken, ahalinin kendisinden memnun olduğu bildirilmiş, "yüzün ak olsun" diyerek kendisine dua edilmiştir (BOA., A.DVNS.MHM.d., 77/151).

1606 yılı başında yine Karaman beylerbeyi olarak görülen Ömer Paşa'nın (BOA., AE.SAMD.I., 4/364) görevinden ne zaman ayrıldığı tam olarak bilinmese de Karaman'da Beylerbeyi Ahmed Paşa'nın 4 Eylül 1606'da görevinin başında olduğu öğrenilmektedir (BOA., AE.SAMD.I., 9/836).⁸ Bununla birlikte 27 Ekim 1606 tarihli bir hükümde kendisinden sabık Karaman beylerbeyi olarak bahsedilen Ömer Paşa hala Konya'da bulunmaktadır (BOA., A.RSK.d., 1480: 14).

Bundan sonra Ömer Paşa hakkındaki bilgiler muğlaklaşmakta, birden fazla Ömer Paşa'nın varlığı aradığımız Ömer Paşa'nın hangisi olduğu konusunda bizi şüpheye düşürmektedir. Nitekim Topçular Kâtibi'ne (2003 (I): 581) göre Ekim 1610'da Maraş beylerbeyi olan bir Ömer Paşa mevcuttur ki veziriazam Murad Paşa serdarlığında başlatılan Şark Seferi dolayısıyla, Tebriz'e hareket edenler arasındadır. Diğer taraftan 1617'de Gürcistan'ın, İran'a karşı muhafazası ile görevlendirilen Batum Beylerbeyi Ömer Paşa'nın (Naima, 2007 (II): 432) Temmuz 1625'te vazifesini devam ettirdiği görülmektedir (Küpeli, 2009: 94).⁹ Ancak 4 Mart 1618 tarihli bir arşiv kaydından, Adrasan ve Finike'de bulunan Bergos ile Yılanbaşılık kaleleri neferatının maaşları için *ocaklık* tayin edilen mukataalara, Ömer Paşa'nın nazır olarak müdahale ettiği gerekçesiyle şikayeti havi bir arzuhalin (BOA., TS.MA.e, 855/65) yanında, 24 Temmuz 1621 tarihli başka bir arşiv kaydında Ömer Paşa'dan "Trablusşam beylerbeyi ve sabık Teke sancakbeyi (Mirliva)" olarak bahsedilmesi (BOA., TS.MA.e, 650/28), hiç olmazsa Ömer Paşa'nın 1618 yılında Teke'de olduğunu bize bildirmektedir. Diğer taraftan 1621 yılında Trablusşam beylerbeyi olarak gördüğümüz¹⁰ Kitabcı Ömer Paşa'nın, Elmalı ile bağı olan aradığımız kişi olduğu da açıktır.

Ketenci Ömer Paşa'nın "Kitabcı" adıyla anılması, bir yanlışlık sonucu mu, yoksa farklı bir Ömer Paşa mı? Sorusunu akla getirirse de Ömer Paşa'nın kimi kaynaklarda "Kitabcı" lakabıyla anılmış olması (Naima, 2007 (II): 401),¹¹ "Ketenci ve Kitabcı" olarak iki farklı şekilde kayda geçirilen şahsiyetlerin tek bir kişi olmasının daha ihtimal dahilinde olduğunu düşündürmektedir.

Diğer taraftan beylerbeylerin görev sürelerinin 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli sebeplerle kısaldığı, özellikle 17. yüzyıldan itibaren beylerbeylerin sık sık değiştirildiği, hatta bir yılda 2-3 kez bir eyaletten diğerine tayin edildikleri (İpşirli, 1922: 70) göz önünde bulundurulduğunda birden fazla gibi görünen Ömer Paşaların aslında aynı kişiler olduğu ve sık rotasyon sebebiyle farklı kişiler olarak algılanmasına neden olduğu da söylenebilir. Ancak kanaatimize göre aynı dönemde beylerbeyi olarak görev yapan farklı Ömer paşalar mevcuttur.

8 Bunun yanında Topçular Kâtibi (2003 (I): 469-471), 1606 yılı sonlarına doğru Ömer Paşa'nın Karaman'dan mazul olduğunu bildirmektedir. Lakin Ömer Paşa'nın mazul beylerbeyi olmakla birlikte, bu sırada Kalenderoğlu ve Kara Said adlı celali eşkiyalarının Konya'ya saldırdıklarını, Konya halkının Ömer Paşa ile birlikte celalilerle üç gün boyunca savaştığını ve celalilerin burada büyük bir yağma ile talan faaliyetinde bulunduğunu belirten yazar, askerinin maaş talebi üzerine devletin başvurduğu kaynaklardan birinin yine Ömer Paşa olduğunu aktarmaktadır.

9 Trabzon beylerbeyi olarak bu dönemde birden fazla Ömer Paşa ile karşılaşılmaktadır ki bunlardan ilki 1622 yılında Celali olduğu ileri sürülerek katledilmiştir. Halefi Ömer Paşa'nın Rize'de ikamet etmesi, bir diğerinin de Ağustos 1643'te hala hayatta olması nedeniyle, bunların Ketenci Ömer Paşa olamayacakları açıktır (Açık, 2012: 327, 331).

10 İpcioğlu, Kitabcı Ömer Paşa'ya Trablusşam Eyaleti'nin 1622 yılında verildiğini bildirmekle birlikte, yukarıda belirtilen arşiv vesikasında 24 Temmuz 1621 tarihinde Ömer Paşa'nın Trablusşam beylerbeyi olduğu açıktır (İpcioğlu, 1996: 12).

11 Ayyansaray'ın kitabının eski baskısında Ketencizâde olarak yazılan bu aile adı Ahmet Nezih Galitekin tarafından yapılan baskıda Kitapçızâde olarak kaydedilmiştir. J. Von Hammer'ın Osmanlı tarihinin eki olan son cildindeki Hadîkatü'l-cevâmi' özetinde de bu isim "Ketânecizâde" olarak yazılmıştır. Hadîka'daki gibi Mehmed Râif de Mir'ât-ı İstanbul'da "Ketencizâde" lakabını kullanırken Tahsin Öz "Ketânizâde" diye adlandırmıştır, (aktaran Eyice, 2007: 78). Diğer taraftan Ömer Paşa'dan "Kitapçı" unvanıyla bahseden az sayıdaki resmi belgelerden birinde, Ömer Paşa'nın Elmalı kazasının has statüsündeki arazilerinden olan Eymir köyü içinde büyük bir çiftlik kurduğundan bahsedilmekte ve kendisinin reayaya zulmettiğinden, nice fukaranın tarlalarına el koyduğundan şikayet edilmektedir ki bu belgenin tarihi 31 Aralık 1699 olup mevzubahis Ömer Paşa'nın yaşadığı tarihten bir hayli sonraya teka-bül etmektedir (BOA., TS.MA.e, 321/69). Bunun sebebi belge tarihinin yanlış verilmiş olması olabilir.

Neticede Trablusşam beylerbeyliği kendisine tevcih edilen Ömer Paşa, selefi Seyfoğlu Yusuf Paşa'nın hakkından gelmek için görevlendirilmiş, hatta Ketenci Ömer Paşa'dan kaçan Yusuf Paşa bir haçlı kalesine sığınmıştır (Oral, 2018: 89). Ancak Mere Hüseyin Paşa'nın sadarete gelmesiyle önemli bir destek kazanan Seyfoğlu, ona rüşvet vererek makamında bırakılmıştır (Uzunçarşılı, 1988: 150).¹² Kendisinin azline sebep olan Seyfoğlu'nun bu hileleri sonucunda, Ömer Paşa Kıbrıs'a geçmiş ve bundan sonra da Antakya Paşası olmuştur (Naima, 2007 (II): 500-501). Bu bilgiden hareketle Ömer Paşa'nın son olarak Antakya beylerbeyi olduğunu bildiren Mehmed Süreyya (1996: 1326), onun 1625/1626'dan sonra Antakya'da vefat ettiğini söyler ki bu bilgi de şaibelidir. Zira Semavi Eyice (2007:78) Ömer Paşa'nın son olarak Maraş beylerbeyliğine tayin edildiğini, İran'a ve Abaza Mehmed Paşa üzerine yapılan seferlere katıldığını (1628-1629), Aralık 1630'da da Musul'da Veziriazam Hüsrev Paşa tarafından başarısızlıkları sebebiyle idam edilen paşalardan biri olduğunu düşünmektedir.

Kroniklere göre 1628/1629 (H. 1038) yılında Maraş Beylerbeyi olan Ömer Paşa, Veziriazam Hüsrev Paşa zamanında gerçekleşen Şark Seferi nedeniyle orduya katılmış, topların Fırat Nehri'nden geçirilerek Musul tarafına nakledilmesinden sorumlu tutulmuştur (Topçular Kâtibi, 2003 (I): 901, 914). Ancak İran ordusunun hücumu karşısında zor duruma düşen ve yenileceklerini anlayan Osmanlı kuvvetlerinin Şehrizor'u boşalttıklarını duyan Veziriazam Hüsrev Paşa, bu duruma çok sinirlenmiş ve içlerinde Ömer Paşa'nın da bulunduğu paşaları 23 Aralık 1630'da katlettirmiştir (Katip Çelebi, 2007 (I): 815).

Semavi Eyice'nin kroniklerden hareketle Ömer Paşa'nın 1630 yılı sonunda katledilmiş olduğuna, hatta en son Maraş beylerbeyliği yaptığına dair vermiş olduğu bilginin doğru olamayacağını, 1631 yılının Şubat'ında Trablusşam eski beylerbeyi olarak kaydedilen Ömer Paşa'nın, Elmalı'da yaptırmış olduğu caminin vakıfları hakkında açılan bir dava kapsamında, İstanbul'a bir adamını göndererek davayı takip etmesinden anlamaktayız (BOA., A.DVNS.MHM.d., 85/458). Hatta Temmuz 1631 tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre müteveffa Veziriazam Murat Paşa'nın Şark Seferi'ne giderken Kocabey adlı kişiye emanet bıraktığı paradan bir kısmının, sabık beylerbeyilerden Ömer'e borç olarak verildiğini iddia eden Murat Paşa'nın kızı Kerime Hanım, paranın iadesini talep ederken, konuyla ilgili hükmün Teke kadısına gönderilmiş olması, Ömer Paşa'nın bu tarihte Teke Sancağı'nda ve hala hayatta olduğunu gösteren önemli bir delildir.¹³

Ömer Paşa'nın Mezarı Hakkındaki Tartışmalar

Mevcut bilgilere göre Ömer Paşa'nın ölüm tarihi kesin olarak bilinmese de 1631 Temmuz'unda hayatta olduğu kesindir. Ömer Paşa'nın nerede öldüğü ve mezarının nerede olduğu konusunda da çeşitli tartışmalar bulunmakla birlikte (M.Süreyya, 1996: 1326; Ekiz, 2001: 100-102; Eyice, 2007: 78), Elmalı'da medfun olduğunu ve merhumun camiye bitişik türbesinde kandil yakıldığı gibi, türbedarının vakıf gelirlerinden yevmiye aldığını arşiv vesikalarından öğrenmekteyiz.¹⁴

12 Hileleriyle meşhur Yusuf Paşa hazinelerinin güya bir kuleye konulduğuna dair uydurma bir haber yayınca, Ömer Paşa'nın casuslarından biri bu haberi efendisine yetiştirmiştir. Sözü edilen kulenin kapılarının kırılmasıyla içeride sadece kum ve taş dolu sandıklardan başka bir şey olmadığını öğrenen Ömer Paşa, oyuna getirildiğini anlamıştır. Bu duruma sinirlenerek casusu idam ettiren Ömer Paşa'nın bu davranışı, Saray tarafından Yusuf Paşa'nın hazinelerini ele geçirdiğine ve hırsızlığının tek şahidinin de ortadan kaldırdığına yorumlanmıştır, (Hammer, 1990: 322).

13 Veziriazam iken vefat eden Murat Paşa'nın kızı Kerime Hanım, babasının Şark Seferi'ne giderken Kocabey adlı şahsa 28.500 altın bıraktığını, ancak bu şahsın ölümüyle paranın ulemadan Hasan'a verildiğini bildirip paranın kendisine iadesini talep etmiştir. Ancak Hasan, söz konusu paradan 20 bin esedî gurusun Beylerbeyi Ömer dâme ikbâlühüya borç verildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine iddianın doğruluğunun araştırılarak gerekenin yapılması Teke Kadısına emredilmiştir (BOA., A.DVNS.MHM.d., 85/514).

14 "Medine-i Elmalı'da medfûn sahibü'l-hayat merhûm Ömer Paşa binâ eylediği cami-i şerifin...", "Cami-i şerif ittisalinde merhûm türbe-i şerifine bir kanâdil yağına ve türbedârına 10 gurusun...", (BOA., EV.d., 10512: 2); "Nezâretimizde olan evkâfdan Vilâyet-i Anadolu'da Elmalı kazâsında medfûn merhûm Ömer Paşa...", (BOA., C.EV., 157/7835). Erten (1997: 161) de bu türbenin Ömer Paşa'ya ait olduğunu söylemektedir.

Günümüzde camiye bitişik türbede yatan kişinin Ömer Paşa'nın şeyhi "Ahi Baba" olduğu genel kabul görse de vakfiyesinde bahsettiği Ahi Baba'nın bitişik türbede olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur.¹⁵ Diğer taraftan türbenin inşa özelliklerinden daha sonraki bir zamanda yapılmış olduğu anlaşılmaktadır (Duyamaz, 2008: 210) ki bu da vakfiyede geçen Ahi Baba türbesinin camiye bitişik türbe olmadığına bir diğer delildir. "Ahi Baba" olarak kastedilen zat, kullandıkları "Baba ve Şeyh" lakapları nedeniyle, kasaba merkezinde zaviyesi bulunan Ahi Yusuf oğlu Ahi Mustafa; İplikpazarı mahallesindeki Haydar Baba ya da aynı mahallede bir medrese inşa ettiren Debbağ Baba'dan biri olabileceği gibi, Cami-i Atik mihrabı önünde medfun olan ve menkıbelerinin çok olduğu söylenen Şeyh Baba Sultan da olabilir (Durgun, 2019: 129, 155, 174-175). Netice itibarıyla camiye bitişik türbede medfun şahsiyetin Ömer Paşa'nın kendisi olduğu Osmanlı resmi vesikalarından açıkça anlaşılmaktadır.

Ömer Paşa Camii Vakfı Hakkında Bir Değerlendirme

Antalya'ya bağlı Elmalı ilçesinin İplikpazarı mahallesinde yer alan ve Mimar Sinan ekolünün bir şaheseri olarak görülen Ömer Paşa Camii'nin vakfiyesi H. Evail-i Safer 1017/ M. 17-26 Mayıs 1608 tarihinde düzenlenmiş olup cami inşaatı da muhtemelen bu sıralarda bitmiş olmalıdır (VGMA, 582: 332).¹⁶ Vakfiyesinde kendisi "Hazret-i Ömer Paşa ibn Ali Bey" olarak tarif edilirken Ketenci veya Kitabcı lakabından hiç bahsedilmemiştir. Diğer taraftan 18. yüzyılda ortaya atılan Ömer Paşa'nın İstanbul-Tophane'de (Çavuşbaşı mahallesinde) "Ketenci Ömer Paşa Camii" adıyla ayrı bir vakfı daha olduğu iddiası, eski ve yeni vakıf kayıtlarının incelenmesi sonucu dönemin Haremeyni's-Şerîfeyn Müfettişi Şeyhzâde es-Seyyid Mehmed Efendi tarafından çürütülmüş, Müfettiş iki caminin tevliyetinin farklı olduğuna ilam vermiştir.¹⁷

Bahsedilen Tophane'deki Ketenci Ömer Paşa Camii banisi ise Sultan IV. Mehmed döneminde silahtarlıktan beylerbeyi rütbesine terfi ederek Bağdat valiliği yapan Ömer Paşa'dır. Birçok yerde beylerbeyi olarak hizmet ettikten sonra son kez Bağdat valiliği yapan Ömer Paşa, Ağustos/Eylül 1691'de azlinin ardından vefat etmiştir (Başaran, 2001: 127-128).¹⁸ Hatta Bağdat valiliği sırasında kendisini hayır işlerine adayan Ömer Paşa'nın Elmalı'da bir cami inşa ettirerek orada vefat ettiği (Başaran, 2001: 127-128) söylenir ki bunun doğru olamayacağı, iki Ömer Paşa'nın yaşadığı dönemler arasındaki zaman farkından ve Elmalı'daki caminin inşa yılından açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca Ömer Paşa'nın Bağdat valiliğinden azlini müteakip İstanbul'a gelirken Diyarbakır'da vefat ettiği ve adının "Ömer Paşa bin Mahmud bin Abdurrahman" şeklinde kaydedilmiş olduğu resmi kayıtlarda görülebilmektedir ki (BOA., C.DH., 191/9516) bu, bahsedilen Ömer Paşaların farklı kişiler olduğunun bir başka delilidir.

Diğer taraftan 1671 yılında hacca gitmek üzere çıktığı Güney Anadolu seyahati sırasında Elmalı'daki Ömer Paşa Camii'ni gören ve Ömer Paşa'dan merhum olarak bahseden Evliya Çelebi'nin var olmayan bir camiyi detaylarıyla betimlemesi beklenemez. Kaldı ki İstanbul ve Elmalı'daki Ömer Paşa vakıflarının aynı şahsiyetlere ait olamayacağı, anıldıkları isimlerden de açık bir şekilde anlaşılabilmektedir. İstanbul-Top-

15 Behset Karaca (2016: 53), Ömer Paşa Camii bitişikindeki türbede medfun olduğunu bildirdiği Ahi Baba'nın hakkında bilgi olmadığını belirtirken, bu zatın esnaf zümresinde idareci bir kimse olduğunu düşünmektedir.

16 Cami kitabesindeki tarih konusunda farklı görüşler vardır. Evliya Çelebi (2005: 143) kitabe tarihinin 1607 (H. 1016), Semavi Eyice ise (2007: 78) 1610 (H. 1019) yılı olduğunu bildirir.

17 Tophane'deki Ketenci Ömer Paşa Camii ile vakıflarının mütevellisi Şeyh Mustafa Efendi'ye karşı Elmalı'daki Ömer Paşa Camii vakfı mütevellisi Halil Bey davacı olmuş ve her iki vakfın tevliyetinin birleştirilerek kendisine verilmesini istemiştir (BOA., C.EV., 157/7835). Ayrıca Abdullah Ekiz (2001: 102), Beşiktaş'ta bulunan Ketenci Ömer Paşa'ya ait hamamın Elmalı'daki camiyeye vakfedildiğini söyler, ancak böyle bir hamam bulunmakla birlikte Ömer Paşa'nın vakfiyesinde İstanbul'daki bir vakıf hamamdan bahsedilmemektedir.

18 Mehmed Süreyya'nın (1996: 1326) banisinin Ömer Paşa olduğunu söylediği ve minberinin Topçubaşı Abdülkerim Ağa tarafından yaptırıldığını belirttiği "Ketenci Mescidi", Tophane'deki Ketenci Ömer Paşa Camii olsa gerektir. Topçubaşı Abdülkerim Ağa, ayrıca bina civarında bir hamam yaptırarak camiyeye vakfetmiştir (Başaran, 2001: 128).

hane'de bulunan vakıf "Ketanî Ömer Paşa" (BOA., AE.SABH.I., 201/13450; BOA., C.AS., 445/18532), "Ketenci Ömer Paşa" (BOA., AE.SMST.III., 276/22083; BOA., BEO., 2975/223102), "Ketancı Ömer Paşa" (BOA., AE.SOSM.III., 11/729), "Ketencizâde Ömer Paşa"(BOA., C.EV., 641/32327) isimleriyle anılırken Elmalı'daki vakıf ise "müteveffa/merhum Ömer Paşa" (BOA., İE.EV., 7/818; BOA., HAT., 1591/63) ya da sadece "Ömer Paşa" (BOA., İE.EV., 16/1903) olarak kayıtlara geçmiştir.

Evlıya Çelebi'nin mimarisini İstanbul-Eyüp Sultan'daki Zal Mahmud Paşa Camii'ne benzettiği ve göz alıcı iç süslemesinden çok etkilendiği bu cami içerisinde bulunan çiniler, İznik çini fırınlarının son eserleri sayılır. Bu çinilerin bir tanesinin altında "ketebehû el-fakîr Resmî Mustafa İznikî" imzası görülmektedir. Eyice (2007: 79), her pencere için ayrı olarak hazırlanan bu çok sayıdaki panonun, 17. yüzyıl başlarında İznik'ten Elmalı'ya kadar bozulmadan nasıl taşınabildiğini sorgularken, bu meşakkati, Ömer Paşa'nın yaptırmış olduğu hayrata ne kadar büyük bir emek verdiğinin delili saymıştır. Filiz Yenişehirlioğlu (1989: 38) 16. yüzyılın son çeyreğine kadar Antalya'da hiçbir yapıda görülmeyen bu çini süslemesinin bir anda ortaya çıkmasını, 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başında İznik'te yaşanan ekonomik kriz nedeniyle üretimin azalması sonucu, çini ustalarının başka yerlere gitmiş olabileceği şeklinde yorumlamakta, Mustafa İznikî'nin de büyük olasılıkla bu tür bir çini ustası olduğunu düşünmektedir.¹⁹

Ömer Paşa'nın Elmalı'da inşa ettirdiği caminin vakıflarının bir kısmı, Antalya kalesi dışında bulunan bedesten, bunun etrafındaki dükkanlar ve yeni hanın, Ömer Paşa tarafından satın alınmasıyla temin edilmiştir. Değeri bir milyon akçe (on kere yüz bin) olan bu mülklerin satın alınması ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Antalya sakinlerinden olan Müteferrika Mehmed (Çavuş) H. 1000/ M. 1591-1592 yılında vefat edince²⁰ devlet hazinesine ve diğer alacaklılarına olan borcunun ödenebilmesi için Antalya'da bulunan bedesten, han ve etrafındaki dükkanları müzayede usulüyle satışa çıkarılmıştır. Söz konusu taşınmazlar, müteveffanın varislerinin vasisi olan Kadı Celaleddin'in de onayıyla, bir milyon akçeye "Emîrû'l-ümerâi'l-kirâm sâbikâ Trablusşâm Beğlerbeğisi olan Ömer dâme ikbâlühû" tarafından satın alınmış ve Ömer Paşa bunları Elmalı'da inşa ettirdiği cami, medrese ile dâru'l-kurrâsına vakfetmiştir. İlerleyen yıllarda varisler bu satışın iptali için itiraz etseler de taşınmazların vakıf tarafında kalmasına karar verilmiştir. Lakin bu karardan 40 yıl sonra vasilerden Adem "Müteveffâ-yı mezbûr babamın zarûret-i deyni yokdu; zikrolunan akârât fuzûlen bey' olunmuşdur" diyerek karara muhalefetle tekrar dava açınca konu yine gündeme gelmiş ve neticede söz konusu taşınmazların eskisi gibi vakıf tarafında kalmasına, ayrıca Adem'in muhalefetinin yasaklanmasına karar verilmiştir. Eğer Adem yine davacı olmaya kalkarsa konunun Divan-ı Hümayun'a havale edilerek kazaskerler tarafından çözülmesi hususunda Teke sancağı yerel yöneticilerine de emir verilmiştir (BOA., A.DVNS.MHM.d., 85/550).

Bu davanın ardından aracılar vasıtasıyla 100 bin akçe karşılığında varislerle sulh olunduğu ve varislerin davadan vazgeçtikleri öğrenilse de bir süre sonra varislerden Adem davasında ısrar ederek konuyla ilgili bu kez Veziriazam Hüsrev Paşa huzuruna çıkmış ve elde ettiği emirle vakıf gelirlerinin vazife sahiplerine verilmesine mani olurken, vakıf hizmetlerinin yerine getirilmesini de engellemiştir. Dolayısıyla bu durum medrese faaliyetleri gibi Cuma namazının kılınması, hutbenin okunmasını da sekteye uğrattığından derhal Antalya kadısına verilen emirle, Adem'in yapmış olduğu muhalefetin caiz olmadığı, bundan sonra söz konusu itirazın tekrarlanması durumunda Adem'in elindeki temessükün elinden alınarak mühürlenip

19 Antalya'da görülen diğer çini süslemeli yapılar ise Murad Paşa Camii ile Tekeli Mehmed Paşa Camii'dir. Bu üç caminin ortak özelliği ise üçünün banisinin de Karaman beylerbeyliği yapmasıdır. Ömer Paşa Camii'nin mimari özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kılıç (2015: 70-88).

20 Dergah-ı Mualla Müteferrikalarından Mehmed H. 1000/ M. 1591-1592 yılında vefat ettiğinde Teke sancağı ve diğer sancaklarda toplam 180.554 akçelik zeameti bulunmaktaydı (Armağan 1996: 142).

İstanbul'a gönderilmesi istenmiş ve bu konuda yeni bir emre mahal verilmemesi hususu kesin bir şekilde ifade edilmiştir (BOA., A.DVNS.MHM.d., 85/458).

Ömer Paşa'nın Elmalı'da yaptırmış olduğu cami ve medresenin vakıfları, sadece Antalya'da bahsi geçen yeni hanın tamamı, kale dışındaki bedesten ve etrafındaki dükkanlardan ibaret değildi (VGMA, 582: 332). Bunların dışında Elmalı'da yeni hanın tamamı, bedesten adı verilen ticarethanenin tamamı ve Ömer Paşa Camii yanında bulunan iki dükkan; Finike'nin Pınarbaşı köyünde nehir üzerinde bulunan Gedikoğlu değirmeni; İstanos'un (Korkuteli) Mirahor köyünde Külâhçılar değirmeni, Mirahor köyünde dört harım ve ayrıca İstanos'da iki değirmeni daha ambar ve bahçesiyle vakfettiği görülmektedir.²¹ 19. yüzyıla gelindiğinde Ömer Paşa'nın vakıfları arasında harap halde olduğunu öğrendiğimiz Antalya iskelesinde Kapanhanı ile yine bu hanın yanında Uzunhan adı verilen vakıflarının yer aldığını görmekteyiz. Mirahor köyündeki Külâhçılar değirmeni işlevine devam ederken, Elmalı'da otuzdan fazla dükkandan, vakıf için gelir elde edilmektedir. Yine bu dönemde Ömer Paşa Camii'nin kandil yağları için Kalkan'da bir zeytin bahçesi ile ayrıca nakit para vakfedildiği de görülür.²²

Ömer Paşa evkafının büyüklüğünü, darüssaade ağalarının bu vakfın nazırı vazifesini icra etmesinden anlayabilmekteyiz. Zira büyük gelirli vakıfların nezaretinden sorumlu tutulan darüssaade ağaları (Yıldız, 2019: 35), Ömer Paşa evkafıyla ilgili işlemlerde arz yetkisine sahip olmuşlar ve vakfın iç denetiminden sorumlu amir görevini ifa etmişlerdir. Bulabildiğimiz ilk arşiv kaydı "Kasaba-i Elmalı'da vâki' nâzırı olduğumuz merhûm Ömer Paşa evkâfında..." ifadesiyle başlayan 2 Ocak 1669 tarihli Babüssaade Ağası Davud Ağa'nın arzıdır (BOA., İE.EV., 7/818). Darüssaade ağalarının vakıf üzerindeki nezareti 19. yüzyılda da devam etmiştir (BOA., HAT., 1591/63).

A. Sami Yücesoy tarafından 05/07/1939 tarihinde Arapçadan tercüme edilen Ömer Paşa vakfiyesinde, yukarıda sayılan evkafın kiralarından elde edilen gelirin, Elmalı'da yaptırdığı cami ile 12 hücreli medresenin ihtiyaçları ve hizmetlerine sarf edilmesini, babası ve anasının ruhu için her gün birer cüz okunmasını, Ömer Paşa hayatta olduğu sürece belanın defi için 10 kişinin her gün camide *Enam Suresi'ni* okumalarını, vefat ettikten sonra da bunun 10 cüze çevrilmesini, bu hizmetleri karşılığında vakıf gelirlerinden muayyen bir meblağın kendilerine verilmesini şart koşmuş olduğu görülmektedir (VGMA, 582: 332).

İmamından su yolcusuna, bevvabından noktacısına birçok hizmet kaleminin bulunduğu²³ böylesine büyük bir vakfın gelirlerini idare eden mütevelliler arasında anlaşmazlık çıkması da kaçınılmazdı. Evladiyet üzere vakfedilen Ömer Paşa Vakfı tevliyeti, Ömer Paşa'nın son ahfadı Ömer Bey'in ölümüyle soyunun tükenmesinin ardından, bani Ömer Paşa'nın kardeşi Ali Bey soyundan Seyyid İbrahim Bey'e intikal etmiştir. Lakin Ömer Paşa'nın son torunu Ömer Bey'in ana tarafından kardeşi olduğunu iddia eden Kararadoğlu Halil, 1738 yılında haksız yere vakfın tevliyetini ele geçirdiği gerekçesiyle Seyyid İbrahim Bey tarafından dava edilmiş ve Elmalı kadısı ve uleması ile güvenilir ahali huzurunda haklı görülerek 1755 yılında vazife Halil'den alınarak kendisine verilmiştir (BOA., C.EV., 195/9724).

1762 yılına gelindiğinde Halil ve İbrahim Beyler arasındaki tevliyet mücadelesinin devam ettiği öğrenilmektedir. Nitekim bu mücadeleden kötü etkilenen ve 12 senedir yevmiyesini alamadığını iddia eden vakıf katibi Vahab Efendi, ikilinin ellerindeki hüccetleri kullanarak vakıf gelirlerine zorla el koyduklarını bir arzuhalle İstanbul'a bildirerek, adı geçenler tarafından zapt edilen mahsulatın hesap edilerek hakları

21 Ömer Paşa'nın vakfiyesinin ayrıca ayrıntılı bir dökümü için bk. (Karaca, 2002: 317-319).

22 Ömer Paşa Camii vakıfları arasında 19. yüzyılda yer alan dükkanlarda kuyumcu, duhancı, semerci, boyacı, postacı, demirci, terzi, berber gibi zanaatlar icra edilmektedir ki bu şahısların bir kısmı gayrimüslim tebaadan oluşmaktadır (BOA., EV.d., 10512: 2).

23 Ömer Paşa Camii vakfında imam, müderris, müteveli, müezzin, cüzhân, devirhân, duâgû, salâhân, câbi, kâtip, nâzir gibi birçok vazifeli yer almaktadır (Durgun vd. 2018: 129-151).

olan meblağın tahsil edilmesini ve teslimini talep etmiştir. Bunun üzerine gerekli yargılamanın yapılması emredilmiştir (BOA., C.EV., 460/23295).

Elmalı'daki Ömer Paşa vakfının tevliyetini sonunda ele geçiren Halil Bey, Tophane'de Çavuşbaşı Mahallesi'nde bulunan merhum Ketenci Ömer Paşa Camii tevliyetinin, Elmalı'daki Ömer Paşa Camii tevliyetiyle ortak olduğunu ileri sürüp ele geçirmeye çalışmıştır. Ancak İstanbul'da Ketenci Ömer Paşa Camii'nde iki tarafın da hazır bulunduğu dava sırasında, her iki vakfın tevliyetinin ayrı olduğuna delillerle karar verilmiş olduğundan Tophane'deki Ketenci Ömer Paşa Camii tevliyeti eskisi gibi Şeyh Mustafa Efendi üzerinde bırakılmıştır (BOA., C.EV., 157/7835).

Ömer Paşa'nın Elmalı İlgisi

Peki Ömer Paşa Güneybatı Anadolu'nun en büyük ve en gösterişli camisini yaptırmak için neden Elmalı'yı tercih etmiştir? Elmalı'da Müslümanların camiye ihtiyaçları olduğunu söyleyen Ömer Paşa'nın, buraya önemli vakıf gelirlerine sahip dini ve sosyal bir yapı inşa ettirmesinin altında başka sebepler de olabilir. Ancak öncelikle belirtmiş olduğu sebebi tetkik etmek için Elmalı'nın bahse konu dönemdeki dini yapılarına bir göz atmak gerekir. 16. yüzyılda 24 mahalleli mamur bir şehir görünümünde olan Elmalı'da,²⁴ yüzyıl sonlarında *Cami-i Atik* ve *Cami-i Cedid* adlarında sadece iki cami bulunması, tarım ve ticaret açısından oldukça faal bir yerleşim birimi olan Elmalı'ya büyük ve gösterişli bir cami inşa ettirme fikri konusunda Ömer Paşa'yı teşvik etmiş olmalıdır. Zira bu tarz büyük camiler, şehrin kalabalık semtleri olan ticaret kesimlerinde yer alırdı. Finike limanı ile iç bölgeler arasındaki ticaretin ana güzergahı olan Elmalı, bu yönüyle tüccarlar başta olmak üzere birçok kişinin ziyaret ettiği bir mekan, bir pazaryeri olma özelliğine sahipti.

Ömer Paşa'nın Elmalı'yı tercih etmesinin bir diğer sebebi dini gerekçeler de olabilir. 16. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun İran'daki Safevi devletinin Şii propagandasına karşı yeni bir misyon yüklendiği ve Sünni İslam'ı tam bir devlet ideolojisine dönüştürdüğü bir süreç olmuştur (Ocak, 2010: 163-164). Elmalı gibi Bektaşî inançların etkin olduğu, *Pîr-i Sâni* kabul edilen Abdal Musa ve dergâhının burada bulunduğu bir yörede, medrese İslamının yahut kitabî İslamın yaygınlaştırılmaya çalışılması devletin resmi dini ideolojisiyle de gayet uyumlu görünmektedir. Kaldı ki 16. yüzyıl başında Şah İsmail adına harekete geçen Şahkulu Baba Tekeli, merkezde yaşanan kaostan faydalanarak etrafına topladığı çok sayıda muhalif kesimle, Elmalı'nın mescit ve zaviyelerinin yıkılıp yıkılmasına, türlü eziyet ve zulümlerin yapılmasına neden olmuştur. Bu isyana katılan birçok mürit Tebriz'e göç ederken bir kısmı da devlet tarafından sürgüne tabi tutulmuştur.²⁵ İşte Sünni-Şii çekişmesinin giderek tırmandığı bu noktada Osmanlı resmi dini ideolojisinin destekçileri arasında birçok devlet adamı da görülür ki, imparatorluğun dört bir yanına inşa ettirdikleri cami, medrese ve benzeri dini yapıları, vakıf gelirleriyle besleyerek bunların devamını sağlamışlar, böylece merkezi devlet politikalarına uygun hareket etmişlerdir.

Öte yandan Elmalı sadece Bektaşî tarikatı değil aynı zamanda Halveti tarikatının da önde gelen sufiyelerine ev sahipliği yapmıştır. 1596 yılında memleketi Elmalı'da vefat eden Abdülvahib Ümmî, Halvetiyye

24 H. 937/ M. 1530-1531 tarihli icmal deftere göre 21 mahallesi bulunan Elmalı'nın, H. 996/ M. 1588 tarihli mufassal deftere göre 24 mahallesi, 1671-1672'de Elmalı'ya gelen Evliya Çelebi'ye göre ise 32 mahallesi vardır (Armağan, 1996: 283). Karaca'nın Tapu Tahrir Defterleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarda ise 1530'da Elmalı'da 22 mahalle, 1568'de ise 24 mahalle bulunmaktadır (Karaca, 2002: 120).

25 Şahkulu isyanı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Tekindağ (1967: 34-39; 1968: 54-59); Emecen (2010: 285); Ercenk (2004: 279-291). Bu isyanın ardından Teke yöresinden birçok göç ve sürgün yaşanmıştır ki bunlardan Tebriz'e ulaşanların sayısının 15 bin civarında olduğu düşünülmektedir. Bir o kadar da (16 bin civarı) Mora ve Arnavutluk başta olmak üzere birçok yere sürgünler yapılmıştır. Bunun sonucunda haliyle Teke yöresinde nüfus azalmış, bazı kaza ve nahiyeler küçülmüş, birçok köy ise mezraya dönüşmüştür, daha ayrıntılı bilgi için bk. Karaca (2017: 577-593; 2002: 409-420).

yolunun “Orta kol” diye anılan kolunun kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Marmaravi’nin yetiştirdiği önemli bir sufidir. Elmalılı mutasavvıflardan Eroğlu Nuri ve onun 1603 yılında vefatıyla yerine geçen Ümmî Sinan (öl.1657) da aynı ekolden gelmektedirler. Bu sufilerden Ümmî Sinan sadece tasavvufi eğitimle meşgul olmayıp kendi adıyla anılan medresede zahiri ilimlerle ilgili dersler de vermiş, Elmalı’nın ilim ve irfan dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur (Tatçı, 2008: 23, 213). Saray ve çevresindekilerin bir tarikat şeyhine intisap etme eğilimlerinin fazlaca görüldüğü göz önüne alınınca Ömer Paşa’nın Elmalı’nın bu uhrevi havasından etkilendiği ve yaptırmayı planladığı hayır eseri için Elmalı’yı tercih ettiği düşünülebilir. Kaldı ki bu noktada Elmalı’da dini ve sosyal bir yapı inşasına girişen tek devlet adamı Ömer Paşa da değildir. Sultan III. Ahmed döneminin önemli seraskerlerinden Arifi Ahmed Paşa, Teke sancağı mutasarrıfı olduğu dönemde Elmalı’da bir medrese yaptırmaya niyetlenmiştir.²⁶ Ayrıca II. Abdülhamid döneminde Hariciye nazırlığına kadar yükselen ve İstanbul Merkez Efendi Dergâhı şeyhi Nureddin Efendi’ye intisab eden Âbidin Paşa’nın eşi Ümmügülsüm Hanımefendi de Ümmî Sinan Türbesi karşısında bir şadırvan inşa ettirerek Elmalı’ya katkıda bulunmuştur (Durgun, 2018: 199).

Özetle Ömer Paşa, devletin resmi dini politikasına uygun olarak Sünnilik tesirlerinin nispeten daha az etkisinde olan Türkmen nüfusunun kesif olarak yaşadığı Elmalı’da, bu düşünceyle bir cami yaptırmayı düşünmüş olabilir. Diğer taraftan Safevilerin Şii propagandası bir yana Ömer Paşa’nın camiye yaptırmayı düşündüğü yıllar, Anadolu’da suhte ve celâlî isyanlarının hız kazandığı bir döneme denk gelmesi hasebiyle oldukça dikkat çekicidir.²⁷ Suhtelerin toplanma mekanları arasında yer alan Elmalı’da düzeni oturtmak, reayanın güvenliğini sağlamak, halkın dine ve devlete ısındırılmasına ön ayak olmak da Ömer Paşa’nın Elmalı’yı tercih etmesinin sebepleri arasında yer almış olabilir. Her ne şekilde olursa olsun Ömer Paşa burada dönemine ve mevkiine kıyasla muhteşem bir cami inşa ettirmiş ve kaynaklardaki bilgilerden hareketle Elmalı’yı, burada defnedilecek kadar çok sevmiş ve benimsemiştir.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu’nun içeride ve dışarıda büyük mücadeleler verdiği bir dönemde, saraydan taşraya, devlete hizmetten geri kalmayan Ömer Paşa, Elmalı’ya yaptırmış olduğu oldukça gösterişli cami, medrese ve şadırvandan oluşan yapılar topluluğu ile Elmalı’nın önemli değerleri arasında yer almaktadır. Lakin bugüne kadar kendisi hakkında farklı rivayetler anlatılmış ve aktarılmış olan Ömer Paşa’nın kimliği belirsiz kalmıştır. Bu çalışmada Ömer Paşa’nın hayatı, devlet adına yapmış olduğu hizmetler ele alınırken, Elmalı’daki vakfı hakkında da önemli tespitlerde bulunulmuştur.

Elmalı’daki dini ve sosyal yapılar içerisinde en fazla vakıf gelirine sahip olan ve “Cami-i Kebir” adıyla meşhur Ömer Paşa Camii ve medresesi, günümüzde de güzelliği ve değerini devam ettirmekte, Elmalı ile bütünleşen bir öneme sahip olma özelliğini sürdürmektedir. Ömer Paşa, Osmanlı İmparatorluğu’nun birçok anlamda zor zamanlardan geçtiği bir dönemde, Elmalı’ya inşa ettirdiği dini, eğitim ve sosyal amaçlar güden yapıyla bir kent belleği oluşturmayı başarmıştır. Zira kentin gelişim çizgisini bu nevi dini yapılar belirlemektedir. Ömer Paşa, Elmalı’yı o kadar benimsemiş olacak ki öldükten sonra burada kendi adını taşıyan caminin yanına defnedilmiştir.

26 Şark Seferleri sırasında büyük hizmetleri geçen Arifi Ahmed Paşa, Teke sancağı mutasarrıflığı sırasında Elmalı’da bir medrese inşasına başlamış, ancak inşaat tamamlanamadan idam edilmiştir (Durgun, 2018: 159); (BOA., C.ML., 518/21160).

27 Şahgeldi isimli celâlî reisi 1596 yılında Korkutelî’nin (İstanos) Aktaş köyünde 4-5 bin eşkiyayı etrafına toplayarak sancakbeyinin adamlarını sancağa sokmadığı gibi Teke sancağını hakimiyeti altına alarak vergilerin toplanmasına engel olmuştur. Bu dönemde Elmalı’da ise suhtelerin yine çeşitli eşkıyalık faaliyetlerine şahit olunmaktadır. Teke sancağındaki suhte ve celali olayları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Karaca (2001: 39-44); Zararsız (2019: 59-71).

Kaynaklar

1. Arşiv Kaynakları

a. *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)*

A.DVNS.MHM.d. (Mühimme Defteri), nr. 75, 76, 77, 85.

A.RSK.d. (Ruûs Kalemî Defteri), nr. 1474, 1477, 1479, 1480.

AE.SABH.I. (Abdülhamid I), 201/13450.

AE.SAMD.I. (Ahmed I), 4/345, 4/364, 9/836.

AE.SMMD.III. (Mehmed III), 1/21.

AE.SMST.III. (Mustafa III), 276/22083.

AE.SOSM.III. (Osman III), 11/729.

BEO. (Bâbiâli Evrak Odası Evrakı), 2975/223102.

C.AS. (Cevdet Askeriye), 445/18532.

C.DH., (Cevdet Dahiliye), 191/9516.

C.EV. (Cevdet Evkâf), 157/7835, 195/9724, 407/20619, 460/23295, 641/32327.

EV.d. (Evkâf Defteri), 10512.

HAT. (Hatt-ı Humâyûn), 1591/63.

İE.DH. (İbnülemin Dâhiliye), 6/617.

İE.EV. (İbnülemin Vakıf), 7/818, 16/1903.

TS.MA.e (Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı), 321/69, 855/65, 650/28.

b. *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)*

VGMA, 582/332.

2. Araştırma Eserler

Açık, Turan (2012). *Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Akdağ, Mustafa (2019). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celâli İsyancıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

_____ (1946). *Celâli İsyancılarının Başlaması*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. IV, 23-37.

_____ (1958). "Celâli Fetretî". *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XVI, S. 1-2, 53-107.

Armağan, Abdüllatif (1996). *XVI. Yüzyılda Teke Sancağı: Tapu-Tahrir Defterlerine Göre*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Aycibin, Zeynep (2007). *Katip Çelebi Fezleke: Tahlil ve Metin*. C. I, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Başaran, Ayşe Gül (2001). *Osmanlı Mimarisi İçin Kaynak Hadikatü'l-Cevâmi' (II.Cilt) İncelemeli Metin Çevirisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Demir, Selçuk (2008). *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.1-171)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Demirtaş, Hüseyin (2018). *Celali İsyanları ve Canboladoğlu Ali Paşa İsyanının Karşılaştırılması*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Durgun, Hatice (2018). *Elmalı Kazası (1839-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Durgun, Hatice - Özer, A. R. (2018). "Elmalı Şehrinin Vakıflarına Dair Bir Değerlendirme". *Antalya Kitabı 1*. ed. Bedia Koçakoğlu-Bahset Karslı vd., Antalya Büyükşehir Belediyesi Kutlu&Avcı Ofset Basım Yayım, ss.129-151.
- Duymaz, A. Şveki (2008). "Kentsel Gelişim ve Mimari Yapılar Üzerine Bir Çalışma Örneği: Elmalı Şehri". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, 205-200.
- Ekiz, Abdullah (2001). *Dünden Bugüne Elmalı*. Akdeniz Yayınları.
- Emecen, Feridun (2010). "Şahkulu Baba Tekeli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 285.
- Erbil, Bilal (2019). *Gazanfer Ağa, Hayatı ve Yaptırdığı Eserler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ercenk, G. (2004). "Şahkulu Baba Tekeli Ayaklanması". *Adalya*, VII/2004, 279-291.
- Erten, Süleyman Fikri (1997). *Antalya Livası Tarihi*. haz. Abdullah Tekin, Antalya: Antalya ve Yöresi Kültürleri Araştırma Enstitüsü Yayınları (2).
- Esir, Hasan Ali. (2008). "Eğri Kalesi'nin Fethi ve Haçova Meydan Savaşı'nı Anlatan Fetih-Name Türünde Bir Mektup". *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17/ 2, 177-190.
- Evliya Çelebi (2005). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. haz. Y.Dağlı-S.A.Kahraman-R.Dankoff, C. 9, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eyice, S. (2007). "Ömer Paşa Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 78-80.
- Hammer, Joseph V. (1990). *Osmanlı Tarihi*. çev. Mehmet Ata, yay. haz. Abdülkadir Karahan, C. II, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Hasan Beyzâde Ahmed Paşa (2004). *Hasan Beyzâde Târîhi*. haz. Şevki Nezih Aykut, C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İpicioğlu, Mehmet (1996). *Bir Osmanlı Bütçesi Örneği: 1622 Tarihli Ruznamçe Defteri (XVII Yüzyıl Başlarında Osmanlı Kamu Ekonomisinin Tahlili Denemesi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- İpşirli, Mehmet (1992). "Beylerbeyi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 69-74.
- İşbilir, Ömer (1996). *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İâşe, İkmâl ve Lojistik Meseleleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Karaca, Behset (2016). "Ahi Baba Türbesi (Elmalı)". *Ahilik Ansiklopedisi*, C. I, 2. Baskı, Ankara: T.C Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayınları. 53.
- _____ (2017). "Teke Yöresinden Safevi Devletine Göçler", *Geçmişten Günümüze Göç*, C. I, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları. 577-593.
- _____ (2002). "Safavi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri". *Türkler*, C. 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. 409-420.

- _____ (2001). "Teke Yöresinde Suhte Ayaklanmaları". *Türk Akdeniz-2000 Belleten*, Antalya: 39-44.
- Keleş, Adem (2011). *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s.172-331)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kılıç, Serkan (2015). *Antalya'da Tek Kubbeli Cami ve Mescitler (Osmanlı Dönemi)*. Antalya: Antalya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Küpeli, Özer (2009). *Osmanlı-Safevi Münasebetleri (1612-1639)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî*. Yay. haz. Nuri Akbayar, Sadeleştiren. Seyit Ali Kahraman, C. 4, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Naima Mustafa Efendi (2007). *Tarih-i Na'ima, (Ravzatü'l-Hüseyn Fi HulasatiAbhari'l-Hafikayn)*. haz. Mehmet İpşirli, C. I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2010). *Türkiye Sosyal Tarihinde İslam'ın Macerası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Oral, S. (2018). *XVII. Yüzyılda Şam Bölgesinde Meydana Gelen Ayaklanmalar*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Peçevi İbrahim Efendi (1981). *Peçevi Tarihi*. haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Recep, Fuat ve Rasim Erol (2011). *İstanbul Kadı Sicilleri Rumeli Sadareti Mahkemesi, 80 Numaralı Sicil (H. 1057-1059/ M. 1647-1649)*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Selânikî Mustafa Efendi (1999). *Tarih-i Selânikî*. haz. Mehmet İpşirli, C. I-II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Tatçı, Mustafa (2008). *Elmalı'nın Canları*. İstanbul: H Yayınları.
- Tekindağ, Şehabeddin. (1967). "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 3, 34-39.
- _____ (1968). "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı". *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 4, 54-59.
- Topçular Kâtibi (2003). *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi Tarihi*. haz. Ziya Yılmaz, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uluskan, Murat (1998). *Divan-ı Hümayun Çavuşbaşılığı (XVI-XVII. Yüzyıllar)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Uzunçarşılı, İbrahim Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*. C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yenişehirlioğlu, Filiz (1989). "Antalya Murad Paşa Camii Çinileri ve İznikli Mustafa". *Kültür ve Sanat Dergisi*, 1/2, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 34-38.
- Yılmazçelik, İbrahim (2000). "Osmanlı Hakimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti Valileri (1516-1838)". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/ 1, 233-287.
- Zararsız, Abdullah (2019). "Demleri Heder Olsun: Antalya'da Suhte ve Celali Olayları". *Antalya Kitabı 2*, Konya: Palet Yayınları, 59-71.

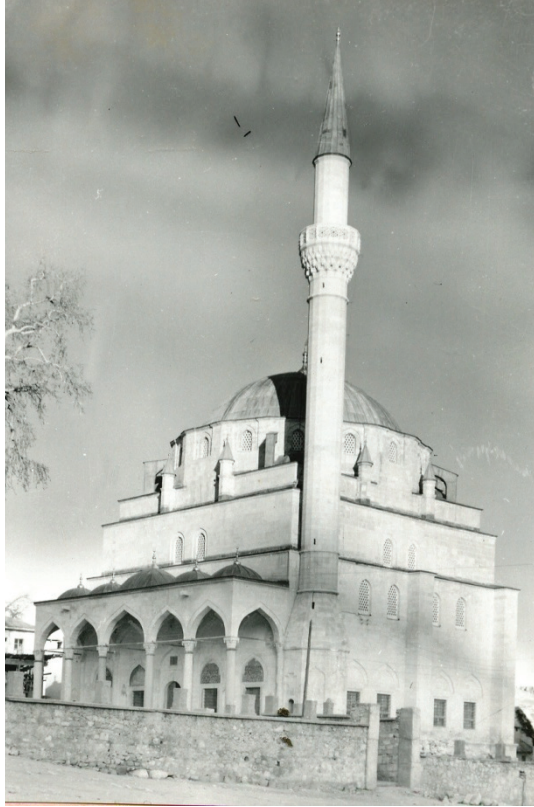
Ekler

Fotoğraf 1: Ömer Paşa Camii

Fotoğraf 2: Ömer Paşa Camii

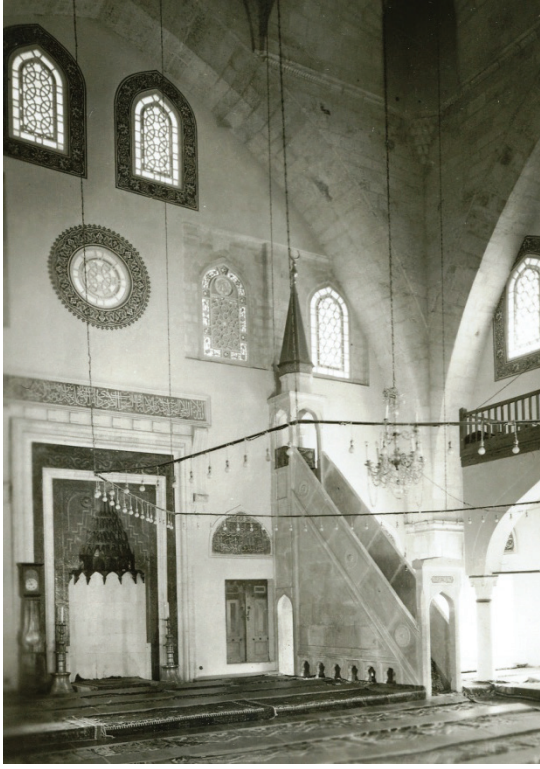

Fotoğraf 3: Ömer Paşa Camii

Fotoğraf 4: Ömer Paşa Camii

Ömer Paşa Ve Elmalı'daki Vakfı Üzerine Bazı Tespitler

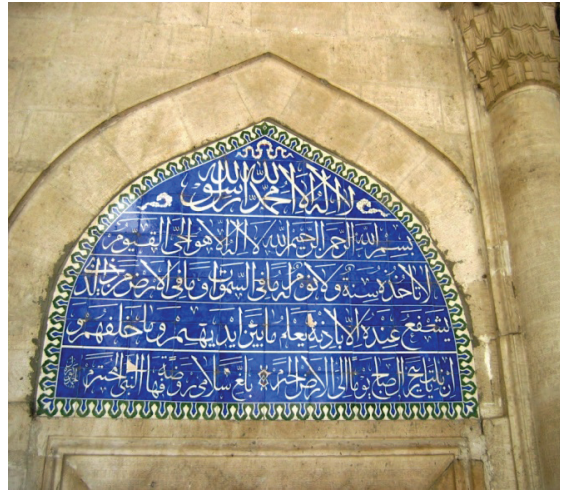
Fotoğraf 5: Ömer Paşa Camii iç cepheden görünüm

Fotoğraf 6: Ömer Paşa Camii iç cepheden görünüm

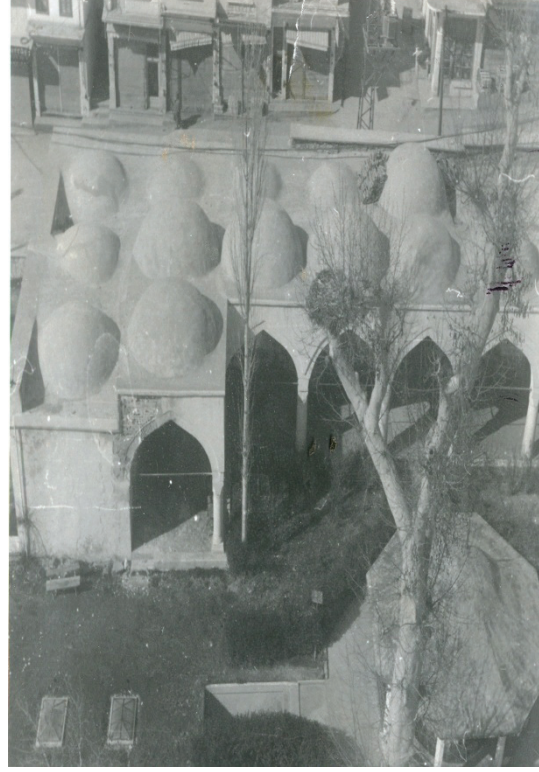
Fotoğraf 7: Ömer Paşa Camii giriş kapısındaki çini pano çini pano

Fotoğraf 8: Ömer Paşa Camii giriş kapısındaki çini pano

Fotoğraf 9: Ömer Paşa Camii şadırvanı

Fotoğraf 10: Ömer Paşa medresesi

Fotoğraf 11: Ömer Paşa medresesi

Fotoğraf 12: Ömer Paşa türbesi

